

Дан Г. В. – ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ: МІЖНАРОДНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Однією з перешкод на шляху розбудови демократичного суспільства є порушення прав дитини. Нині, коли в Україні формується правове підґрунтя для глибоких соціально-економічних перетворень, проблема дотримання прав неповнолітніх набуває надзвичайно важливого значення. Серед жертв злочинів діти мають найменші можливості захисту своїх прав, недоторканності та, водночас, підвищену віктимність. Нагальною стала необхідність об'єктивного інформування громадськості про право дітей на захист. Слід зауважити, що визнання й забезпечення прав дитини не послаблює авторитет батьків і не звужує коло обов'язків дітей перед сім'єю та суспільством [1, с. 15].

Одним з основних компонентів державної політики України у сфері захисту дитинства є вдосконалення нормативно-правової бази, зокрема імплементація норм міжнародного права. Світові стандарти в галузі дотримання прав дитини, що формувалися протягом багатьох десятиліть, закріплені в кількох важливих міжнародних документах.

Першим міжнародним документом, у якому порушено проблему прав малолітньої людини, була Женевська декларація 1923 р., у якій уперше в історії людства було сформульовано право дитини на допомогу, виховання, захист, тобто в тих сферах життя, де раніше йшлося тільки про філантропію. Декларація спрямована на створення умов, що забезпечують нормальний фізичний і психічний розвиток дитини. Однак цей документ мав лише декларативний характер, і тому реальний правовий захист був можливий лише шляхом розроблення норм національного права на підставі ратифікованих міжнародних договорів.

Важливе значення мала Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН, у ст. 25 якої зазначено, що діти повинні бути об'єктом особливого захисту й допомоги.

1959 року ООН прийняла Декларацію прав дитини, що проголосила: «Людство зобов'язане давати дитині все краще,

що воно має». У преамбулі Декларації зазначено: «...дитина через її фізичну, розумову незрілість має потребу в спеціальній охороні й турботі, зокрема й у належному правовому захисті, як до, так і після народження...» [2, с. 3].

На підставі цієї Декларації було розроблено Конвенцію про права дитини, яку прийняла та відкрила для підписання Генеральна Асамблея ООН 20 листопада 1989 р. (Резолюція А/44/736), а в лютому 1991 р. її ратифікувала й наша держава [3].

Основні положення Конвенції знайшли відображення в Законі України «Про охорону дитинства» від 7 березня 2001 р., який визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет із метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і всебічний розвиток, установлює головні засади державної політики в цій сфері [4].

В Україні на конституційному рівні закріплено права дитини. Основний Закон, зокрема, проголошує рівність прав дітей (ст. 24, 52), охорону дитинства (ст. 51), заборону насильства над дитиною та її експлуатацію (ст. 52), право на життя (ст. 27), захист і допомогу держави дитині, позбавленій сімейного оточення (ст. 52), право на освіту (ст. 53) [5].

Відповідно до ст. 1 Конвенції про права дитини, «...дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до цієї особи, вона не досягає повноліття раніше».

Деякі дослідники певним чином ототожнюють, об'єднують права людини та права дитини, вважаючи, що для цієї категорії суб'єктів значна частина основних прав людини змістовно нічим не різниться з правами повнолітніх осіб [1, с. 15].

Однак слід зауважити, що дітям належать ще й інші, особливі, притаманні лише їм, можливості, передбачені Конвенцією про права дитини, які, зокрема, знаходять своє відображення в Конституції України. Це фізичні, особисті, культурні, економічні, політичні та інші права.

Таким чином, проблеми забезпечення, охорони та захисту прав дитини потребують комплексного підходу до їх розв'язання, що має ґрунтуватися на тісній взаємодії різних суб'єктів: держави в особі відповідних владних органів, сім'ї, у якій виховується дитина, та власне дитини як самостійної

особистості, яка поступово формується і соціалізується під впливом низки чинників.

Один з варіантів розв'язання цієї проблеми передбачає запровадження інституту спеціалізованого омбудсмена з прав дітей. Світовий досвід має приклади діяльності таких омбудсменів у США, Російській Федерації (на регіональному й місцевому рівнях), Норвегії, Гватемалі, Перу, Канаді, Іспанії та інших країнах.

Дитячі омбудсмени діють відповідно до чотирьох основних моделей. Омбудсменів першої групи запроваджують спеціальними законами, які приймає парламент (Норвегія, Швеція, Ісландія, Гватемала, Перу, Коста-Ріка, Колумбія, Люксембург). Омбудсмени другої групи діють на підставі законодавства про охорону дитинства (Нова Зеландія, провінція Онтаріо в Канаді). Омбудсмени третьої групи працюють у відповідних державних органах (Ізраїль, Австрія, Іспанія, Данія), а четвертої – у неурядових організаціях.

Необхідність існування такого спеціалізованого омбудсмена зумовлена, щонайменше, трьома причинами: по-перше, діти під впливом особливостей психічного та фізичного розвитку вимагають особливого підходу; по-друге, через брак життєвого досвіду та залежне становище вони не завжди самостійно можуть захистити свої права й законні інтереси; по-третє, благополуччя і нормальний розвиток дітей визначають майбутнє будь-якої країни. Дитячий омбудсмен має домагатися не тільки додержання законодавчо закріплених прав дітей, а й розширення та повного дотримання батьками своїх обов'язків перед дітьми.

Вартий уваги правовий статус омбудсменів з прав дітей у Російській Федерації. У цій країні детально вивчили світовий досвід функціонування дитячих омбудсменів і запровадили на регіональному й місцевому рівнях різні моделі цього інституту. Підставою запровадження в Російській Федерації омбудсмена із захисту прав дитини стало прийняття парламентом Федерального закону «Про основні гарантії прав дитини в Російській Федерації», а також рішення, прийняте міністерством праці цієї держави спільно з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), щодо організації та підтримки пілотного проекту із запровадження інституту Уповноваженого з прав дитини в низці регіонів. Метою цих заходів є сприяння пріоритетності політики щодо дітей і підлітків, підвищення організаційного рівня

виконання федеральних, регіональних і місцевих законів та інших нормативних актів, публічно-правова інформаційна діяльність у сфері прав дитини. Основними завданнями Уповноваженого з прав дитини є забезпечення гарантій державного захисту прав і свобод дитини, розвиток та доповнення наявних форм і засобів їх захисту; координування діяльності державних органів та громадських організацій у цій сфері; усебічне сприяння відновленню порушених прав дитини; формування єдиного підходу до політики охорони прав дітей; підготовка пропозицій з удосконалення федерального, регіонального й місцевого законодавства з прав дитини, узгодження його з міжнародними стандартами [6].

Отже, аналіз міжнародного законодавства, що регулює захист прав дітей, дає підстави стверджувати, що зарубіжний досвід є важливим, оскільки він демонструє, насамперед, варіативність нормативно-правових моделей забезпечення, охорони та захисту прав дитини, які застосовують у різних державах, а також ефективність або неефективність їх впровадження в суспільну практику. Водночас необхідно враховувати, що цілком уніфікованих для різних суспільств шляхів державно-правового розвитку немає.

Список використаних джерел

1. Оніщенко Н. М. Права і свободи дитини: вступ до проблеми / Н. М. Оніщенко, О. Л. Львова, С. О. Сунєгін // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 13–17. – (Серія: «Теорія та історія держави і права. Філософія права»).
2. Права дитини та механізм їх захисту / Об'єднана Асоціація студентів-юристів Закарпаття за підтримки Мережі нідерландських благодійних фондів для Центральної та Східної Європи; міжобл. благодійний фонд «Фонд розвитку карпатського Єврорегіону». – Ужгород, 2009. – 46 с.
3. Конвенція о правах ребенка : принята Генеральной Ассамблеей ООН 20 нояб. 1989 г. // Сборник международных стандартов и норм ООН в области правосудия в отношении несовершеннолетних. – М. : Юнисеф, 1998. – С. 23–50.
4. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.

5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

6. Гуйван Н. І. Правові аспекти дитячої безпритульності: український та міжнародний досвід [Електронний ресурс] / Н. І. Гуйван // Міністерство юстиції України : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/7592>. – Назва з екрана.